

Aslı Tohumcu'nun
Üç, İki, Bir, Ateş!
adlı kitabının
kahramanını Reha
Barış çizdi.

Mesaj kaygısız çocuk kitapları

Artık hem dünya çocuk edebiyatında, hem de Türkiye'de mesaj kaygısız çocuk kitapları yazılıyor, okunuyor. Kitaba kutsal muamelesi yapmak da yok. Kitap dediğin, icabında sayfaları yırtılıp buzdolabı kapağına iliştiirmek için de vardır. Birçok yerde kitap yazıları yayınlanan *Ceyhan Usanmaz*, öncelikli amacı çocukları eğlendirmek olan bu yeni anlayışı yazdı.

“Ben alışveriş için köye iniyorum” dedi annesi George'a bir cumartesi sabahı. “Sen de iyi bir çocuk ol ve yaramazlık yapma.” Küçük bir çocuğa hiçbir zaman söylenmeyecek, saçma bir şeydi bu. George hemen ne tür bir yaramazlık yapabileceğini düşünmeye başladı. (Roald Dahl, George'un Harika İlacı)

Gerçekten de George'un annesinin yaptığına akıl sır erdirmek mümkün değil! Evde eğlenceli vakit geçirmek üzere kendisine hiçbir seçenek sunulmayan George, elbette annesinin sözünü dinlemeyecek ve ne tür bir yaramazlık yapabileceğini düşünmeye başlayacaktır. “İyi bir çocuk ol ve yaramazlık yapma” demek, tek başına hiçbir zaman yeterli olmayabilir. Çocukların, tek amacı mesaj vermek olan kitaplara yaklaşımı da belki böyledir, ne dersiniz? En başta da “ama artık biraz kitap okumalısın” öğütüne karşı... Bir çocuğun eline zorla tutuşturulan bir kitap, hele bir de “şunu yapmalısın, bunu yapmalısın” öğütleri veriyorsa, yani edebiyatın estetik değerlerinden yoksunsa, çocuk dilini yakalayamamışsa, basit çizimlerle süslenmeye çalışılmışsa... Kısaca her yönüyle özensiz bir kitapsa, o çocuğun kitap okuma alışkanlığını belki hiç kazanamayacağını bile iddia edebiliriz.

Hem bir yazar-eleştirmen hem de üç yaşında bir kız annesi olarak Aslı Tohumcu da çocuk kitaplarının öncelikle “matrak” olması gerektiğini vurguluyor: “Çocukların kitapla buluşmasının temelinde eğlence fikrinin yatması gerektiğine inanıyorum.

Bundan kastım, kitabın yalnızca eğlenceli olması ve çocukta, 'yahu, kitap okumak ne matrak şeymiş' duygusu uyandırması değil. Çocuk aynı zamanda kitabın istediği sayfasını koparıp duvarlara, buzdolabı kapağına iliştiirebilmeli. Ya da üzerine karalamalar yapabilmeli. Çocuk edebiyatının, müfredatın ve okulda verilen eğitimin devamı gibi görülmesine, seçimlerin bu yanlış didaktik mantıkla yapılmasına karşıyım. Ama tabii ki, kitabın eğitsel yanını inkâr edemeyiz. Burada eğitselden ne anladığımız önemli! Nasıl ki biz yeri geliyor yas duygumuzla, öfkemizle ya da yaşadığımız hayat ve varlığımızla ilgili soruların yanıtlarını bulmak için okuyoruz; çocukların okuma eylemini de korkularını, kaygılarını aşmalarında onlara kılavuzluk edecek ya da sevinçlerini katlayacak, onlara yaratıcı fikirler verecek okumalar olarak görmekte fayda var.”

Aslı Tohumcu bu fikirlerini, yarattığı Ateş karakteriyle çocuklara da ulaştırıyor. Örneğin Üç, İki, Bir, Ateş! isimli kitabının Kitaplar Neye Yarar başlıklı kısmında Roald Dahl'ın George'una göz kırpması: “Süper diye bağırarak istiyorum çünkü süper bir kitap okudum. George'un Harika İlacı kitabın adı. Şimdi George adında bir çocuk var, tamam mı? Bir de onun her şeyden şikâyet eden bir büyükannesi. Bu George, bir gün bir ilaç yapıp büyükannesine içiriyor. Sonra neler oluyor neler! Büyükannesi önce büyüyüp çatıyı deliyor, sonra küçülüyor falan. Kitap bana süper bir fikir verdi. Gerçekten SÜPERRRRRR.”

Parmak sallayan kitaplar

"Mesaj kaygısı taşımayan" kitaplar dediğimizde elbette bir konusu olmayan, yalnızca eğlenceli bir hikâyeyi basit bir dille anlatan kitaplar kastedilmiyor. Bu noktada ince bir ayırım var aslında. Hangimiz, Behrengi'nin Küçük Kara Balık'ının ya da Saint-Exupéry'nin Küçük Prensinin bizlere bir şey söylemediğini iddia edebilir? Bu ince ayırımı aylık okul öncesi, çocuk ve gençlik kitapları gazetesi İyi Kitap'ın Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Zarife Biliz'e sordum. Mesaj kaygısı taşımayan kitap tanımının içinde bir parça risk taşıdığını söyledi: "Okur pek çok kitabın alt metninden bir mesaj çıkarabilir, doğrudan çıkarmasa bile sezebilir. Burada kastedilen, pedagojik olma kaygısıyla, yani çocuğa ben şunu öğreteyim, şu mesajı vereyim saikiyle yazılmamış kitaplar ise skala daha da genişleyebilir. Bir konuya güzelce eğilen ama bunu pedagojik olmadan, edebiyatın eğlendirme ya da envai çeşit yolla düşündürme, çeşitli hisleri uyandırma yönünü çok güzel vurgulayarak yapan pek çok kitap var çünkü. Bir eser bunu yapabiliyorsa iyi edebiyat tanımını hak ediyor zaten."

Türkiye'de gün geçtikçe mesaj kaygısıyla kaleme alınan çocuk kitaplarının azalmaya, okuruyla dünyasını paylaşmaya yönelen kitapların çoğalmaya başladığını görüyoruz. Daha kat edilmesi gereken uzun bir yol varsa da olumlu yönde gelişen bu hareketlenmeyi, bir röportajında "Çocuğum doğru kitapları okusun, yanlış mesajlar almasın kaygısından uzak durmalıyız" diyen yazar Tülin Kozikoğlu'na sordum. Kendi kitaplarından da yola çıkarak "parmak sallayan kitaplar"dan söz etti Kozikoğlu: "Evet, ülkemizde hâlâ çocuk kitaplarına ağır yükler yükleniyor maalesef. En büyük yük de eğitim. Oysa bunun için ders kitapları var. Bir yetişkinin herhangi bir edebi eseri eline bir şeyler öğrenmek için aldığına rastlıyor muyuz? Hayır. Öte yandan çocuk okuyorsa illa ki bir şey öğrensin isteniyor. Aynı şekilde, çocuğuyla bir sorun veya çelişki yaşayan annelerin kitabevi raflarından medet umması da oldukça sık rastlanan bir durum.

Oysa ki sorun çözmek için psikologlar var. Lili ve Yedi Çocuğu isimli serimdeki kitaplar sorun çözmeye yönelik gibi algılanabilir. Sonuçta her biri temel bir soruna değiniyor: Yemek yeme, uyku, sınır koyma, kıskançlık, paylaşma... Fakat bu öykülerin hiçbirinde bir yetişkin, kahramana doğru yolu göstermiyor. Kahraman sorununa kendi içinde çözüm üretiyor. Bu kitaplar bu sorunları yaşayan çocukların sorunlarını çözmeye yarar mı? Kimbilir belki yarar ama ben bu niyetle yazmadım. Bir çocuk kitabı bir şeyler öğretebilir, yeter ki parmak sallayarak öğretmesin. Bir kitapta mesaj olmasının hiçbir sakıncası yok, önemli olan yazarın mesaj kaygısı olmasının."

Kendini beğenmiş yetişkin kalıbı

Bunca görüşün ardından, çocuklarına kitap seçme konusunda zaten zorlanan ebeveynlerin kafası daha da karışmış olabilir. Sesler daha fazla yükselmeden, çocuklarına kitap seçmekte kendilerini "görevli" kabul eden ebeveynlere bir öneride bulunalım. Uzun zamandır Radikal Kitap'taki Kaborüko başlıklı köşesinde yeni yayımlanan çocuk kitapları hakkında yazan Görkem Yeltan'a, hem kitap seçimi meselesini hem de parmak sallayan kitapları sordum: "Çocuğa kitap seçmek... Bunun tümüyle kendini beğenmiş yetişkin kalıbı olduğunu düşünüyorum. Çocuk kitapları çocukların da okuyabildiği kitaplardır. Çocuk, her ne kadar bizim toplumumuzda öyle görülme de, bireydir. Yetişkinler çocuklara kitap seçmezler, seçtiklerini zannederler. Yapabilecekleri şey, daha uzun zamandır okudukları ya da dünyaya daha uzun zamandır baktıkları için çocukları kitaplarla tanıştırmak konusunda köprü olmak, önerilerde bulunmak, bu konuda bir paylaşım yakaladıktan sonra gelecek önerilere kendilerini bırakmaktır. Çocuk kendi seçimine göre bir tarza, tarzlara, yazarlara, çizerlere yönelebilir. Çocuk okurları da tıpkı biz yetişkin okurlar gibi düşünmek elzemdir bana göre. Çocuk kitapları tıpkı diğer kitaplar gibi yaratıcısının kurduğu dünyayı okurları ile paylaşır. Edebiyatın varoluşu bilgi vermek, öğretmek, sorun çözmek değildir. Yaratıcısı, olmayan bir dünya kurar, yani uydurur ve okurlarıyla paylaşır. Öneri istendiği noktada sadece eğlenceli kitaplar önermek gerektiğine de inanmıyorum. Öneri yapacağımız kişiye göre öneride bulunuruz değil mi? Eğer bizde de o bilgi, öneride bulunabilecek kapasite mevcutsa elbette..."

Görkem Yeltan, Türkiye'de çok az yetişkinin çocuk kitabı okuduğunu söylüyor. Önerilerin isabetli ve çocuğa uygun olduğu konusunda şüpheleri var. Ama çocuk edebiyatımızda olumlu gelişmeler olduğu gerçeğini de teslim ediyor: "Dünya çocuk kitabında bu kadar ileriye giderken bizim de çocuğa; sütünü iç, dişini fırçala, annene babana saygısızlık etme diyen kitaplarla devam etmemiz beklenemezdi. Bu alanda çalışan ve işini doğru yapmak isteyen herkes dünyaya bakmaya başladı.

Yaramaz George hazırladığı bu sihirli ilacı babaannesine içirecek. Sonra neler olacak neler...

Çizgi filmler, çocuk filmleri ve diğer bütün çocuk çalışmaları; olması gereken bakışı, çocuğun birey olduğu gerçeğini ortaya koydu. Bizimki birçok yönüyle eksik kalmış bakışlarla ilerleyen bir süreç yaşıyor olsa da, doğru noktalara varacağına inancımı koruyorum. Elbette yazar, öğretmen ya da pedagog değil. Elbette çocuğun kitap edinme, okuma, hayal gücünü besleme süreci; ihtiyacı olan diğer besinleri satın alıp masaya koymakla aynı süreç değil. Elbette çocuğumuza kitap önerirken o kitap hakkında fikir sahibi olmamız, onun beğenileri doğrultusunda önerilerde bulunmamız, belki sonrasında ortak noktalar bulup kendi beğendiğimiz başka türlere de bakışlar yaratabilmemiz, onun bize önerilerine sonuna kadar açık olmamız gerekiyor... Tıpkı arkadaşlarımız, dostlarımızla kitap önerilerimizi paylaşıp, birbirimizi geliştirdiğimiz süreçlerde olduğu gibi."

Parmak güreşi yapan kitaplar

Sonuç olarak sanırım çocuklarla parmak sallayan değil, belki de onlarla parmak güreşi yapabilecek, eğlenceli kitapları bir araya getirmek gerekiyor. Görüşlerine başvurduğum isimlerin de özellikle altını çizdikleri gibi, iyi edebiyat eserleri zaten çocuklara bir mesaj verecektir.

Mesaj kaygısı olmayan kitapların geneline baktığımızda, ortak bir payda olarak genellikle "yaramaz" karakterlerin ön plana çıktığını fark ederiz. Pıtırıcık, Pippi Uzunçorap, Roald Dahl'ın yarattığı hemen hemen bütün bütün karakterler gibi... Henüz 1980'li yıllarda bu saydığımız karakterlerle çocukları buluşturan, halen Roald Dahl, Gianni Rodari, Erich Kästner gibi önemli yazarların bütün eserlerini Türkçeye kazandıran Can Çocuk Yayınları'nın Genel Yayın Yönetmeni Samiye Öz'e sordum: Neden özellikle "yaramaz" karakterleri yaratan "yaramaz" yazarların peşine düşüyorsunuz? Kitaplarını yayınladıkları bazı yazarların deli dolu, kural dışı yazarlar olduklarını kabul etti: "Çocukları olmaları gerektiği gibi değil, oldukları gibi ya da olmak istedikleri

Tülin Kozikoğlu'nun yarattığı Ali karakteri, uymayı hiç sevmeyen bir çocuk. Çünkü ona göre uyumak zaman kaybı. Gözlerini açık tutabilse 24 saat oyun oynayacak (üstte). Foli oyuncaklarını kimseye vermiyor (altta). Loli ise küçük kardeşini sevmediğini bizden saklamıyor (en solda).

gibi gösteren yazarların, kitapların peşine düşüyoruz. Ayrıca edebiyatın baskın olduğu bir yayın listemiz var; dolayısıyla kitapların iyi bir edebi dile sahip olması, hikayenin sağlamlığı ve çocukların hayal dünyalarını, yaratıcılıklarını destekleyecek türde olmaları kitap seçiminde öncelikli kriterlerimiz... Bu doğrultuda, çocuk diliyle konuşabilen ve çocuk aklıyla düşünebilen yazarlar her zaman ilgi alanımızda."

Bu "yaramaz" karakterlerin kimi davranışları bazı ebeveynlere "ters" gelebilir. Konuşmalarından, kullandıkları bazı kelimelerden rahatsız olduklarını belirten, hatta "çocukların terbiyesini bozuyor" şeklinde şikâyetçi olan anne babalara ve hatta kimi zaman öğretmenlere de rastlayabiliyoruz. Sanırım bu konuda son sözü bir uzmana bırakabiliriz. Davranış Bilimleri Enstitüsü'nden uzman klinik psikolog Cemre Soysal, olası eleştirilere şöyle cevap veriyor: "Söz konusu kitaplardaki lakaplar, yaramazlıklar son derece eğlenceli ve çocuk dünyasına uygundur. Ebeveynlerine karşı gelme, argo kelimeler kullanma gibi eleştirilebilecek konular aslında gerçek hayatın kendisidir. Ayrıca örneğin Pıtırıcık serisinin özünde ironik bir anlatım olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Çocuğun doğru-yanlış anlayışı o kitapta okuduklarını değil, sosyal hayatta deneyimlediği ve öğrendiklerini temel alır. Dolayısıyla, eğer Pıtırıcık kitapta yanlış bir şey yapıyorsa çocuklar onun yaptığının farkına varacaktır zaten. Eğer kitapların illa bir ders vermesini bekliyorsak, olumsuzunu görenek de olumlu davranışı öğrenebileceği esasıyla kitabın zarar vermeyeceğini söyleyebiliriz. Bir çocuk psikoloğu olarak benim görüşüm, çocukların doğasındaki yaramazlık, muzırlık özelliklerinin ortadan kaldırılmaması gerektiği yönünde. Çocukları küçük boyutlardaki yetişkinler haline getirirsek ne yazık ki çocukluklarını da ellerinden almış oluruz." ◆

Behrengi'nin Küçük Kara Balığı ya da Lindgren'in Pippi Uzunçorap'ını iyi yapan verdikleri mesaj değil, hikaye anlatmadaki başarılarıydı.